

להימנע מן הבטלה

[נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – שיחה 5.
בהרהר. בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיהו]

"ויגדלו הנערים ויהי עשיו איש יודע ציד, איש שדה" (בראשית כה, כז)

אונקלוס תרגום: "גְּבַר נְחִשִׁירָן". הפירוש על תרגום המיוחס ליונתן ("מקראות גדולות") מביא מהתוספות בב"ק (צב: וכן הוא בשו"ת רשב"א א/קסד) "אדם בטל ממלאכה". כלומר, המדפיס צרף בטעות ב' תיבות: **א**] "נח" (=מנוחה) **ב**] "שרכן" (=סרק, ריק או נסרך אחריו).

רש"י כתב: "כמשמעו, אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות", ומפרש ה"שפתי חכמים" שזה מדלא כתוב "איש אדמה" אלא "איש שדה".

כאן גלתה לנו התורה סימנים ראשונים לרשעותו של עשיו, גם בילדותו.

כי **רמח"ל** כתב: "יעקב ועשיו היו תאומים כי באמת במדרגה אחת היו בתחילה, מה שאין כן יצחק וישמעאל. ותבין שגם עשיו היה יכול להיות קדוש, ויהיו שניהם בנים טובים לה" (יגנוי רמח"ל, מאמר יקנאת ה' צבאות, דף קלו:). וידענו כי ראשו של עשיו הוא במערת המכפלה "בעטפיה דיצחק" (=בחיכו של יצחק) (זהר א/קלו:). כל זאת אע"פ שהרג את הנפש, בעל נערה מאורסה, כפר בעיקר, כפר בתחית המתים וביזה את הבכורה (ב"ב טז:). יתרה מזאת, עד גיל ארבעים היה "צד נשים ומענה אותן תחת בעליהן" (רש"י על כו, לד, / ב"ר ס"ה). וכהגדרת חז"ל "כל העבירות שהקב"ה שונא, היו בעשיו" (תנחומא, תולדות, ח). יצחק טעה בו וחשב להמשיך ממנו שושלת ישראל. אבל נהפוך הוא, הוא סמל לכל צוררי ישראל.

וצריך להבין כיצד זה נתהפך עשו?

פתרון החידה הוא, כי היה עשיו "אדם בטל" ונמנע מכל יצירתיות. והרי למדונו חז"ל ש"הבטלה מביאה לידי זמה, לידי שיעמום" (=שיגעון) (כתובות נט:).

בענין חטאו של דוד בבת שבע רמזו לנו חז"ל כיצד הדבר התחיל: "ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו". (כלומר, שינת הצהרים) בת שבע הוה חייפא רישא תותי חלתא, אתא שטן אידמי ליה כציפרתא. פתק ביה גירא פתקא לחלתא, איגליה וחזייה" (סנהדרין קז:). [בת שבע רחצה ראשה תחת כוורת ושמא לכוורת קשרה וילון. בא שטן ונדמה לדוד כציפור. רצה דוד לצוד הציפור, שלח בה חץ, אך החמיץ ובטעות הלך ושבר הכוורת, ונתגלתה בת שבע לדוד] ואמנם תמוה, מה עסקו של דוד לירות חץ בציפור? ובכן "שטן אידמי כציפרתא" היינו החשק של דוד לאמן ידיו לקרב ע"י יריית חצים למטרה. כל זה נרמז במקרא "נוֹדֵי הַרְקָם - ציפור" (תהלים יא, א) – הר שִׁפְקָם, ציפור נְדַדְתָּנוּ. (סנהדרין קז:).

ועיין שו"ת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' יי) אודות גנות העשירים המתעסקים בציד חיות, הן מצד מדת האכזריות שבכך / והן בגלל העיסוק בדברים בטלים, וכלשון הרמב"ם: "והמשחק בקוביא... יש בו איסור עוסק בדברים בטלים. שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ובישובו של עולם" (ה'י גזלה ו, יא)

ומאיך, בעניין שיבחם של בעלי אומניות,

א. מצאנו שחז"ל אסרו להם לקום בזמן מלאכתם, עבור ת"ח העוברים לפניהם. (קידושין לג.). פשיטא שאין מדובר בשכירים, כי בלאו הכי אסור בזמן מלאכת בעל הבית מחמת גזל, אלא מדובר בעצמאיים. וטעם העניין, כי "יום ולילה לא ישבותו" (בראשית ח, כב) – דהיינו, מאז המבול ויד יצר הרע על העליונה "יהיו בני אדם מוכרחים לעבוד את האדמה תמיד, לא ישבתו ממלאכה. ועל ידי כן לא יתגברו עליהם ציורי התאוה, ומזה אמרו חז"ל (רמב"ם, הל' מלכים יט) דבן נח אסור לו לשבות" (המלבי"ם לבראשית ח, כב). והאמת היא שהוא הדין בני ישראל, אלא לנו יש כבר ימי שבתות וחג, ואסור לנו להוסיף ימים של שבתה ממלאכה (רמב"ן על דברים ד, ב) וזה היה חטאו של ירבעם בן נבט אשר בדא מלבו חגים נוספים. (בשו"ת חתם סופר, או"ח קס"ג, וכן קצ"א - שהתיר להוסיף חגים כמו "פורים דפרנקפורט" וכיו"ב, היינו ימי חג ושמחה, אבל בלי לקבוע איסור של מלאכה!)

ב. "אדם לעמל יולד" (איוב ה, ב). ואמרו חז"ל "כולי גופי דרופתקי נינהו" (סנהדרין [=כל הגופים לא נבראו אלא לשם שיעמלו ויטרחו] המושג של התקופה המודרנית של "יציאה לגימלאות" (גיל 65) שהאדם יחדול ממלאכתו למרות שעוד כוחו אתו, איננו ע"פ תורה. גם טובי הרופאים מודים שבגלל חוסר ההתמודדות עם אתגרי החיים, חלה התרופפות הבריאות גם הגופנית וגם הנפשית. ועל כן אמרו חז"ל: "גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים" (ברכות ח). והביאו משל אודות סיח שראה שמאכילים את החזיר ומשמינים חלקו במעדנים. אבל הרי לבסוף יוליכוהו לשחיטה! וסיכמו "ראה שהבטלה ממיתה את האדם". כלומר אם היה עובד כמו סוס וחמור, לא היה מומת (מדרש אסתר, ז).

ג. ואמרו באבות דר' נתן (יא): "הקב"ה לא השרה שכנתו על ישראל עד שעשו מלאכה... מי שאין לו מלאכה לעשות, מה יעשה? אם יש לו חצר חרְבָה או שדה חרבה, ילך ויתעסק בה". וכן אמרו "גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה" (נדרים מט:).

ד. על המשנה "המפנה לבו לבטלה, מתחייב בנפשו" (אבות, ג') פירש המאירי: "מי שלא יתעסק בשום דבר בעולם, יבוא מזה לתרדמת הלב והשתוממות המחשבה" עכ"ל. וכך רואים בטבע העולם, שזקני עם הארץ דעתם מטורפת עליהם (סוף קנים). ולכן, בימינו בעלי ההון המשקיעים בבורסה וכו' ונמנעים מכל טורח גופני, אינם ראויים לכבוד, ואין לשום בר-דעת לקנאות בהם.

ה. בתיאורו של הרמב"ם את הליכתו של ת"ח בשוק, הוא כותב: "ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם ממהלכו של אדם ניכר אם חכם בעל דעה הוא או שוטה וסכל" (הל' דעות ה, ח). כלומר, על האדם להיות טרוד ועסוק בעניניו, וזהו כבודו.